

Onderwijs in zijn kracht

Levens memorandum voor toekomstige beleidsmakers

Dit memorandum ontstond vanuit de groep van onderwijmakers die de voorbije jaren als Leuvens onderwijsnetwerk Samen Onderwijs Maken (SOM), enkele complexe uitdagingen aangepakt hebben. Schooluitval, dalend welbevinden, toenemende diversiteit, kinderen met een vluchtverleden, het is een greep uit de uitdagingen waarvan de schooldirecties, de welzijnsorganisaties, de stad en andere gespecialiseerde partners aanvoelden dat ze die niet alleen konden aanpakken. Ze beslisten hiervoor over organisatie- en ideologische grenzen heen te denken en samen te werken rond gezamenlijke doelen. De SOM-coördinatiecel bracht partners samen, stimuleerde en faciliteerde experimenten en zette verduurzaming van oplossingen in gang.

Dit heeft in enkele gevallen geleid tot een nieuwe structurele dienstverlening bij een van de partners. Maar het heeft ook inzicht gegeven in wat Vlaamse beleidsmakers kunnen doen om deze uitdagingen, die voelbaar zijn op de klasvloer, vast te pakken. Die suggesties brachten ze hier samen.

Dit memorandum start met de situering van de algemene uitdaging en werkt daarna concrete uitdagingen uit naar ideeën voor een toekomstig Vlaams onderwijsbeleid dat het lokale beleid faciliteert, ondersteunt en soms ook ontzorgt. Als we het hier over onderwijs of school hebben, dan verwijzen we naar alle onderwijsniveaus, van kleuter- tot universitair onderwijs en alle onderwijsvormen.

Scholen moeten echt school kunnen zijn en dat betekent gelijke leer- en onderwijskansen geven aan elk kind, elke jongere, elke lerende volwassene. Dat is niet altijd evident, want in een school komt de hele samenleving samen, met zijn kansen en zijn drempels. Scholen hebben de expertise en ze kunnen het nodige netwerk rondom zich zetten.

Om hun rol voluit te kunnen opnemen, vragen lokale onderwijmakers vertrouwen. Vertrouwen in het vermogen van onderwijmakers om autonomie te nemen binnen een faciliterend kader met een duidelijke missie. Maar ook vertrouwen in de betrouwbaarheid van onderwijmakers om de financiële middelen verantwoord te besteden.

Om die autonomie te kunnen dragen, vragen onderwijmakers ook een kader om meer als lokale netwerken te kunnen samenwerken. Zodat iedereen in zijn kracht kan staan rond de leerders zodat ze optimaal samen kunnen werken om die grote uitdaging van gelijke onderwijskansen in een complexe en ongelijke wereld waar te maken.

UITDAGINGEN EN BELEIDSSUGGESTIES

De uitdagingen die in de bevraging van en de discussies met partners telkens naar boven komen, zijn te herleiden tot vijf grote thema's:

1. **Diversiteit:** toenemende diversiteit in de klassen en de zoektocht naar een inclusief evenwicht dat optimale leerkansen biedt voor elk kind;
2. **Levenslang leren:** de nood aan een lokaal verankerd onderwijsaanbod voor volwassenen die nog geen diploma hebben en die moeite hebben om de snelle evoluties mee te volgen;
3. **Participatie:** de zoektocht naar de juiste manier om de noden van leerlingen en ouders mee te nemen en hen tegelijk achter de visie van onderwijs te krijgen;
4. **Welbevinden op school:** de vaststelling dat steeds meer jongeren vroegtijdig de schoolbanken verlaten en leraren vaker ziek vallen;
5. **Strategisch beleid:** de zoektocht naar de goede balans tussen autonomie van schoolbesturen en werkbare formules om die autonomie en eigenheid te combineren met een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

1. DIVERSITEIT EN INCLUSIE

DIVERSITEIT

De toenemende diversiteit in de samenleving weerspiegelt zich onvoldoende in de samenstelling van de schoolpopulaties. In het basisonderwijs zijn er scholen met een over- en een ondervertegenwoordiging van kinderen uit gezinnen die omwille van armoede een schooltoelage krijgen, waar thuis geen Nederlands gesproken wordt en/of waarvan een van de ouders geen diploma secundair onderwijs heeft (SES-kenmerken). Ook in het secundair zijn er nog te veel scholen, vaak met vooral arbeidsmarktgerichte opleidingen, waarin leerlingen met deze SES-kenmerken meer dan gemiddeld ingeschreven zijn.

Tegelijkertijd zijn er te veel scholen waarin die jongeren ondervertegenwoordigd zijn. Het vrijhouden van vaste contingenten voor jongeren met SES-kenmerken bij het aanmelden (dubbele contingentering) heeft daaraan niets kunnen veranderen. We vragen aan de overheid om de hefboomfunctie van onderwijs te erkennen en de scholen te ondersteunen om die rol optimaal op te nemen.

We denken aan:

- Een duidelijk kader en voldoende middelen voorzien om scholen te ondersteunen in hun taalbeleid, waarin Nederlands leren samengaat met openheid en ruimte voor de thuistaal;
- Scholen ondersteunen om cultuursensitief beleid te voeren, o.a. met de inzet van cultuursensitieve coaches of brugfiguren;
- Betaalbaarheid van schoolfacturen prioritair vooropzetten;
- Blijvende ondersteuning voorzien voor ex-OKAN-leerlingen – meer middelen voor overgangcoaches die langer in de klassen begeleiding kunnen geven en flexibelere regelgeving;
- Proeftuinen stimuleren waarin scholen samen met andere partners kunnen zoeken naar manieren om elke school democratisch toegankelijk te maken, zowel in het leerlingenbeleid als in het lerarenbeleid;
- Drempels voor deelname aan basiseducatie en andere vormen van volwassenonderwijs zo laag mogelijk houden. Dit betekent o.a. zorgen dat het aanbod bekend is bij de verschillende eerstelijnsdienstverleners en dat zij kunnen zorgen voor toeleiding, voor een kosteloos aanbod voor basisgeletterdheid en voor kosteloze kinderopvang tijdens de lesuren, recht op educatief verlof en informatie over het aanbod ook via niet-digitale kanalen blijven verzekeren.

INCLUSIE

Het aantal kinderen en jongeren dat ingeschreven is in het buitengewoon onderwijs is nog nooit zo hoog geweest, ondanks het M-decreet. De scholen zijn nochtans bereid om nu echt werk te maken van inclusief onderwijs. Zij geven aan dat er veel meer ondersteuning op de klasvloer nodig is. De Vlaamse overheid kan daarin helpen door de herschikking van mensen en middelen te organiseren. Tegelijkertijd vragen we om ervoor te zorgen dat er een stevig buitengewoon onderwijs blijft bestaan voor de leerlingen die hier tijdelijk of permanent baat bij hebben.

Hefbomen naar een onderwijs dat inclusief is waar het kan, en buitengewoon als het moet zijn:

- Meer middelen voor logopedie, kine en andere begeleiding in de klas;
- Meer en gespecialiseerde leerkrachten in de klassen;
- Een uitbreiding van de middelen voor het leersteundecreet in het secundair onderwijs;
- Leraren uit het buitengewoon onderwijs meer tijd geven om zich blijvend te professionaliseren en om hun kennis en ervaring via opleidingen, aanwezigheden op de klasvloer of via andere methodieken van kennisdeling tot op alle klasvloeren te krijgen;
- Scholen (gewoon én buitengewoon) stimuleren en (inhoudelijk en financieel) ondersteunen om in proeftuinen oplossingen uit te proberen en de geleerde lessen van initiatieven voor inclusief onderwijs te delen met andere scholen;
- Zorgen voor een divers en regio-dekkend onderwijsaanbod, met een aanbod op maat van elke leerder.

2. LEVENSLANG LEREN

Onze samenleving evolueert snel en dat vraagt dat mensen blijven leren en mee-evolueren. Daarnaast is een goede kennis van het Nederlands belangrijk om betrokken te zijn, je kinderen te kunnen ondersteunen en om actief deel te nemen aan het gemeenschapsleven.

Tegelijk stellen we vast er veel volwassenen zijn die hierin extra ondersteuning nodig hebben. Voor anderstalige nieuwkomers, waarvan sommige heel hoog opgeleid zijn en andere nog geen enkele onderwijservaring hebben, is het belangrijk dat ze vorming op maat kunnen krijgen en dat ze de weg daar naartoe gemakkelijk vinden.

Een andere groeiende groep die onze aandacht verdient, is de groep van vroegtijdige schoolverlaters. In het schooljaar 21-22 stroomde 13,5% van alle Leuvense leerlingen uit ons onderwijs zonder een kwalificatie. Ook voor hen is een aanbod op maat nodig. Met het volwassenonderwijs, beroepsvorming en basiseducatie bestaat er al veel. We willen dat de overheid die systemen versterkt.

Dat kan door:

- Beleid op te zetten rond schoolverlaters (cfr. ook netwerk tegen schooluitval) en voluit in te zetten op bruggen naar het volwassenenonderwijs;
- In te zetten op brede trajecten die naast Nederlands, ook focussen op basiskennis wiskunde, persoonlijke ontwikkeling, (leer)loopbaanbegeleiding, enz. Leuvense onderwijsmakers hebben positieve ervaringen met brede trajecten zoals WOW (wijzer op weg). De overheid kan dit soort samenwerkingen (lokale besturen, basiseducatie, centra voor volwassenonderwijs, VDAB, lokale buurtwerking...) stimuleren met middelen en werkingskaders;
- Samenwerking in netwerken te faciliteren. Basisonderwijs, secundair onderwijs, OKAN en volwassenenonderwijs kunnen veel voor elkaar betekenen. Zij kunnen beter samenwerken als er daarrond een duidelijke visie is, als er een doorverwijzingskader is waar warme overdracht en opvolging centraal staan, als er middelen zijn voor een coördinerende rol (bv. een leerloopbaanwinkel of een steunpunt) die het overzicht behoudt en bruggen bouwt.

2. PARTICIPATIE

THUIJBETROKKENHEID

Een sterk onderwijsbeleid heeft maar impact als ook ouders er mee hun schouders onder zetten. Zij maken (mee) de schoolkeuze van hun kinderen, zij motiveren hun kinderen bij het huiswerk en bij het studeren en zij geven vertrouwen in het schoolteam. Ouders zijn een belangrijke partner in het realiseren van de leeransen van kinderen en jongeren. Tot slot is het belangrijk dat ouders erop kunnen vertrouwen dat hun kind op de juiste en volwaardige plek zit, in elke richting in het gewoon én het buitengewoon onderwijs. Onderwijsbeleid heeft daar een actieve rol in te spelen.

Het kan:

- Gelijke kansen, democratisering van onderwijs, inclusief onderwijs en gelijkwaardigheid van studierichtingen als uitgangspunten van beleid nemen en dat in communicatie consequent expliciteren (niet langer spreken van bijvoorbeeld een waterval waarbij impliciet gezegd wordt dat overgaan naar een arbeidsmarktgerichte opleiding lager vallen is);
- Drempels voor gelijkwaardige inschatting van richtingen in alle beleidsaspecten (communicatie, studieoriëntatie, aanmelding en inschrijving, personeelsbeleid, schoolinrichting, gedragsregels, huiswerkbeleid...) wegwerken;
- Ouders mee betrekken bij de uitrol van deze acties;
- Zorgen dat er voldoende ondersteuning is voor kwetsbare ouders, laaggeschoolde ouders en anderstalige ouders. Dat kan via brugfiguren, via samenwerking met buurtwerk en met basiseducatie om ook ouders die minder vertrouwd zijn met het Vlaamse onderwijssysteem, die moeilijk de onderwijstaal begrijpen of die zelf weinig onderwijservaring hebben, te informeren en te betrekken bij de studiekeuze en bij het leer- en groeiproces van hun kinderen.

LEERLINGENPARTICIPATIE

Jongeren hebben veel engagement om hun stem te laten horen op school. We vragen aan de overheid om hen in die rol te erkennen, te stimuleren en te ondersteunen. Jongeren willen en kunnen meewegen op het schoolbeleid. Concreet denken we aan:

- Een centrale coördinator die jongeren stimuleert en ondersteunt om te participeren aan het schoolbeleid en daarvoor over scholen heen samen te werken;
- Middelen voorzien voor schoolinterne en -externe coaching (tools, opleidingen, intervisie) van de jongeren, zodat ze met hun engagement ook effectief kunnen wegen op het beleid en ze ook verbaal minder sterke leerlingen kunnen betrekken.

3. WELBEVINDEN OP SCHOOL

WELBEVINDEN BIJ LEERLINGEN

Het is niet goed gesteld met het welbevinden van kinderen en jongeren. Steeds meer jongeren geven aan niet goed in hun vel te zitten. Zo is het aantal jongeren met eetstoornissen nog nooit zo hoog geweest. Daarnaast, en deels daarmee gepaard, kiezen steeds meer jongeren voor flexibele leerwegen en het aantal leerlingen dat vroegtijdig en ongekwalificeerd de schoolbanken verlaat, is groot. De overheid moet dit erkennen, het beleid aanpassen en dringend een intensieve samenwerking met de beleidsbevoegdheid “Welzijn” opzetten. Zolang jongeren op wachtlijsten staan, blijven zij hun rugzak meenemen op school.

Dat is spijtig, want school is voor veel jongeren nog de enige plek waar ze veiligheid, verbinding en structuur vinden. School moet school kunnen blijven, en leerlingen moeten zich goed kunnen voelen om te blijven leren. Tegelijk is school een heel laagdrempelige plek om problemen te zien en jongeren te bereiken. Het is belangrijk dat een stevig welzijnsnetwerk rond de scholen komt staan, en dat ze elk hun rol optimaal spelen en naar elkaar kunnen doorverwijzen. We vragen aan de overheid om een grondige dialoog over deze afstemming. Dat betekent onder andere de kansen en beperkingen van de volgende trends verkennen en daarrond beleid voeren.

- Er bestaan veel mogelijkheden van flexibele leerwegen. Een formele erkenning is nodig, alsook voldoende middelen om dit te coördineren en om alle jongeren op de radar te kunnen houden;
- De ervaringen met brugfiguren in het basisonderwijs zijn goed. Een evaluatie dringt zich op om te beslissen hoe ze een structurele plaats kunnen krijgen en hoe dit concept ook uitbreiding kan krijgen naar het secundair onderwijs;
- Er zijn veel meer middelen nodig voor preventief werken rond welbevinden op scholen. Die middelen komen best van de Vlaamse overheid, want de schoolpopulatie (vooral in het secundair) overstijgt de lokale grenzen;
- De welzijnsorganisaties hebben veel expertise in curatief werken rond welbevinden. Het is hoog tijd dat er meer middelen en vernieuwende oplossingen komen om de wachtlijsten weg te werken. Welzijnsorganisaties (bv. CLB) moeten meer kinderen en jongeren sneller kunnen verder helpen;
- Op langere termijn dromen we van een diverser begeleidingsaanbod zodat begeleiding op maat mogelijk is;

- Projecten als brede school, trajecten naar een positief schoolklimaat, sport na school, talententrajecten maken van school een positieve leer- en groeiplek. Scholen moeten middelen en kaders krijgen om hier nog harder op in te zetten, samen met lokale socio-culturele partners;
- Lokale/schoolspecifieke initiatieven pakken actuele uitdagingen vast zoals de toenemende mentale druk van sociale media, de groeiende inzichten in de noden van cognitief sterk functionerende leerlingen, nieuwe inzichten in het vergroten van mentale weerbaarheid. We vragen van Vlaamse beleidsmakers dat ze die mee stimuleren, opvolgen en verduurzamen in een structureel beleid.

WELBEVINDEN BIJ LERAREN

Het lerarentekort en het welbevinden bij leraren beïnvloeden elkaar. Door een laag welbevinden vallen leraren voor korte/langere termijn of definitief uit. De werkdruk stijgt voor de overblijvende leraren, waardoor het welbevinden nog meer onder druk komt te staan. Leraren verdienen waardering, als werknemer en maatschappelijk in hun rol als vakexperten en als leerbegeleiders van onze kinderen en vormers van onze toekomst. De overheid heeft daarin een belangrijke verantwoordelijkheid, zeker niet alleen via verloning. We vragen:

- Geen politieke statements op de kap van leraren. Het moet – vanuit een basisrespect voor leraren – een basisregel zijn dat leraren niet als strijdbijl in politieke discussies gegooid worden;
- Regelgeving die vertrekt vanuit de premisse dat leraren moeten zorgen voor kennisoverdracht;
- Regelgeving die zoveel mogelijk autonomie en verantwoordelijkheid geeft aan leraren en tegelijk voldoende bescherming biedt tegen klachten van ouders;
- Meer tijd en ruimte voor professionalisering van leraren, eventueel in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven en de social-profitsectoren;
- Minder planlast;
- Meer ondersteuning op en rond de klasvloer, zodat de leraar zich kan focussen op het leerproces van de groep;
- Meer budget voor infrastructuur, zodat een schoolgebouw ook een professionele werkomgeving kan uitstralen;
- Aangepast aanbod voor de professionalisering van zij-instromers.

4. STRATEGISCH BELEID

SCHOOLBELEID

Vandaag is het Vlaamse beleid naar beleidsmakers in scholen te veel een ad hoc en dagelijks beleid, middelen worden inefficiënt ingezet en vaak is er geen kader om middelen in te zetten op initiatieven-op-maat. Daardoor kunnen scholen niet doen wat nodig is om alle leerlingen optimale leerkansen te bieden en om leraren optimaal inzetbaar te houden.

Middelen, en vooral de beslissingen over de manier waarop ze besteed worden, moeten meer bij de schoolbesturen terecht komen. Zij moeten het vertrouwen krijgen om die middelen volgens hun beleidsvisie autonoom in te zetten. Scholen zijn bereid om hierrond transparantie te geven en evaluatiecriteria op maat met de financierende overheid voorop te stellen.

Scholen moeten ook meer middelen ontvangen. Momenteel is dat zelfs onvoldoende voor de dagelijkse werking. Ze hebben een financiële marge nodig die hen toelaat om proactief en op lange termijn beleid te voeren.

Enkele concrete werven die aandacht verdienen zijn:

- Er is nood aan een middenkader in het deeltijds kunstonderwijs;
- Scholen willen werken met drie grote budgettaire blokken: een voor personeel, een voor werking en een voor infrastructuur;
- Kies vooral voor meer structurele middelen in plaats van projectgebonden middelen voor het volwassenonderwijs;
- Beloon laaggeletterde cursisten voor hun inspanningen. Mensen in een cursus krijgen, is geen doel op zich. Maatschappelijke participatie is dat wél. Zorg daarom minimaal voor een eenduidig civiel effect van de behaalde certificaten binnen CBE/CVO-trajecten;
- De middelen voor personeel verdienen een evaluatie: zijn ze voldoende? Is het HR-beleid nog in lijn met de actuele uitdagingen, ambities van scholen en verwachtingen van individuele leerkrachten?
- De schoolinfrastructuur verdient in de toekomst een grondige opwaardering. Scholen moeten ze mee kunnen laten groeien met hun visie en de ambitie moet hoog kunnen liggen.

SAMEN ONDERWIJS MAKEN

Op de school komt de samenleving met al zijn uitdagingen samen. Die kunnen ze alleen het hoofd bieden door samen te werken, met de scholen, over de studierichtingen en over de ideologische grenzen heen. Het vraagt ook samenwerking met de vele relevante organisaties rondom de scholen, welzijnsorganisaties, coaches, bedrijven, lokale winkels, jeugdcentra, diverse stadsdiensten enz.

Vanuit het SOM-netwerk in Leuven hebben we ervaren dat dit soort samenwerkingen mogelijk is. De succesfactoren voor die samenwerking zijn:

- Een coördinatiegel die laagdrempelig te vinden is;
- Die vragen capteert en partners daarrond samenbrengt;
- Die uitdagingen in samenspraak met de probleemeigenaars opsplitst naar actiegerichte en gezamenlijke doelen;
- Die zorgt voor vertrouwen in het netwerk;
- Die samenwerken aangenaam maakt door inspirerende locaties te kiezen, soms ver van de scholen;
- Die het groepsgevoel stimuleert via communicatie en evenementen;
- Die successen viert en mislukkingen kadert als onderdeel van het samen leren;
- Die informele ontmoetingen even belangrijk vindt als gefocuste werkgroepvergaderingen.

Om dit soort netwerken vorm te geven binnen de lokale cultuur en structuren, zijn er middelen nodig:

- Die voldoende hoog zijn om doelen ambitieus te durven formuleren;
- Die autonoom ingezet kunnen worden, want geen enkele lokale situatie is dezelfde;
- Die gebonden zijn aan inspannings- in plaats van resultaatsverbintenissen.

SAMEN LEREN

Hetzelfde principe kan gelden om 'samen leren' mogelijk te maken. Onderwijs maken is essentieel en complex. Leraren spelen daarin een centrale rol en ze dragen daarin een grote verantwoordelijkheid. Ze staan letterlijk alleen in de klas, maar dat mag niet betekenen dat ze er ook alleen voor staan als leraar. Zij moeten voortdurend samen kunnen leren via

- Intervisies met leraren in de school of met gelijkaardige vakleerkrachten uit andere scholen;
- Contacten met aanvangscoaches (intern en extern aan de school, naar voorkeur van de leraar);
- Permanente vorming in de lerarenopleiding (die actueel blijft doordat de lerarenopleiding ook van leraren blijft leren);
- Contacten met welzijnswerkers (en omgekeerd);
- Stages of tijdelijke opdrachten in andere scholen of in een ander bedrijf/organisatie;
- Een diversiteit aan participatiekanalen voor de leerlingen, zodat elke leerling een stem heeft;
- ...

Ook dit zou via een externe coördinatieceel gefaciliteerd kunnen worden, die werkt volgens de principes van de SOM-coördinatieceel.

SAMENGEVAT

Onderwijs in zijn kracht. Dit memorandum is het resultaat van verzamelde krachten van Leuvense onderwijsmakers over onderwijsgemeenschappen en –niveaus heen. Het is gebaseerd op ervaringen van een groep onderwijsmakers die één gezamenlijke droom hebben:

Samen onderwijs maken

- om iedereen aan boord te houden,
- vanuit de overtuiging dat diversiteit een troef is,
- en met aandacht voor welbevinden en betrokkenheid van alle belanghebbenden.

Meer nog verwijst de titel naar de grote ambitie om onderwijsmakers, leerders en iedereen rondom hen in hun kracht te zetten. De uitdagingen zijn groot. Er zit lokaal veel expertise, kennis en engagement. Zij hebben nood aan een duidelijk beleidskader om meer middelen met meer autonomie in te zetten.

Dit alles om kinderen, jongeren en volwassenen in hun kracht te zetten. Vandaag zijn er nog te veel drempels om iedereen lerend aan boord te houden. De ervaringen van de lokale onderwijsmakers leren dat er oplossingen mogelijk zijn. Zij zullen in de toekomst als lokaal netwerk blijven verder werken. Met dit memorandum geven zij aan Vlaamse beleidsmakers mee hoe zij in de toekomst de onderwijsmakers en hun onderlinge samenwerking kunnen versterken.

SOM

www.samenonderwijsmaken.be